

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»**

ФІЛІНОВИЧ ВАЛЕРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 342.951:347.77:004.946.5(043.3)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД
ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету, Міністерство освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Новицька Наталія Борисівна

Державний податковий університет

професор кафедри цивільного права та процесу

доктор юридичних наук, професор

Пунда Олександр Олегович

Хмельницький національний університет

професор кафедри права

доктор юридичних наук, доцент

Тихомиров Олександр Олександрович

Національна академія Служби безпеки України

в.о. завідувача кафедри інформаційної безпеки держави

Захист відбудеться «__» _____ 2025 року о ____ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 в Державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут» за адресою: 03058, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <https://asdoc.nau.edu.ua/> та в науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корпус 8, б, каб. 20.

Реферат розісланий «__» _____ 2024 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор юридичних наук, професор

Юлія ЮРИНЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасну цифрову епоху питання захисту інтелектуальної власності в кіберпросторі стає все більш актуальним, оскільки глобальна інтеграція інформаційних технологій докорінно змінює традиційні способи комунікації та взаємодії. Інтелектуальна власність сьогодні охоплює не тільки традиційні об'єкти, а й цифрові, що можуть легко копіюватися, змінюватися й розповсюджуватися через кібернетичний простір, зокрема, через його сегмент – Інтернет. Щоденні ризики в цій сфері зростають через удосконалення методів правопорушників, що вимагає розробки інноваційних підходів до захисту відповідних прав в кіберпросторі.

Для України проблема захисту інтелектуальної власності в умовах війни набуває особливого значення. Держава стикається з новими кіберзагрозами, оскільки Російська Федерація веде проти України не лише традиційну війну, а й інтенсивні кібератаки, зокрема спрямовані на крадіжку конфіденційної інформації та інтелектуальних активів. Високотехнологічні правопорушення, включно з крадіжками інтелектуальних активів, створюють суттєві ризики, впливаючи на хід війни та загрожуючи безпеці країни. Тому забезпечення прав інтелектуальної власності у кіберпросторі стає стратегічним завданням держави, зокрема, в межах євроінтеграційного процесу.

Захист об'єктів інтелектуальної власності в умовах кіберпростору стикається з численними правовими перешкодами. Через транснаціональний характер кіберзлочинів, юридична відповідальність за порушення інтелектуальних прав є складним питанням, оскільки існують значні відмінності у правовому регулюванні країн. Міжнародні організації намагаються розробити спільні стандарти та рекомендації, однак відсутність єдиного правового механізму ускладнює боротьбу з порушеннями інтелектуальних прав у глобальному кіберпросторі.

У науковій літературі з інформаційного права та права інтелектуальної власності проблема забезпечення дотримання відповідних прав у кіберпросторі ще не досліджена комплексно, хоча наукові праці висвітлюють окремі аспекти цієї теми. Теоретичним підґрунтям для даного дослідження слугували роботи провідних українських і зарубіжних науковців. Так, фундаментальні розробки О. Ф. Скакун, О. П. Віхрова, І. О. Віхрової, П. М. Рабіновича, О. В. Петришина та інших вчених-теоретиків права дали змогу сформулювати загально-теоретичні правові засади для проведення дослідження.

В його процесі були проаналізовані роботи П. Ретгера, Б. Ведреса, К. А. Дубняка, І. А. Грузіної, Т. Фолсома та А. Келлермана та інших, з урахуванням набутих знань щодо інформаційного середовища та простору автор зміг дослідити кіберпростір як окремий правовий феномен з численними викликами для правового регулювання. Проблеми цифровізації та її вплив на економічні системи розкриті у роботах О. І. Піжука, К. Маркевича, О. Клевець та П. Богуша, Н. Чередніченка; роботи А. Остенди та Р.А. Калюжного розкрили соціальні та гуманітарні аспекти

цифровізації у формуванні інформаційного суспільства та його регулювання в контексті реалізації права на інформацію.

Важливим аспектом дослідження стало розуміння специфіки регулювання правовідносин у кіберпросторі та аналіз їх транснаціональної природи. Науковці Л. Ірвін, І. Сопілко, Б. А. Кормич, О. Проскуріна досліджували аспекти кібербезпеки та інформаційної безпеки, підкреслюючи важливість міжнаціональної координації в цій сфері, адже без неї неможливо досягти стабільності кіберпростору.

Питання правової природи інтелектуальної власності та специфіки її захисту в кіберпросторі розглядаються на основі праць таких дослідників, як К. Сарангі, Т. Коно, В. Базилевич та інших. Зокрема, досліджуються особливості охорони нематеріальних активів, що створюються в цифровому форматі, і потребують нових підходів до захисту, на основі чого розглядаються можливості розвитку українського законодавства в напрямку створення системи, що може забезпечити високий рівень захисту творчих і технічних інновацій.

Правове забезпечення інтелектуальної власності у кіберпросторі також залежить від розуміння специфіки правовідносин в Інтернеті, тому були досліджені праці таких авторів, як Р. Еннан, К. Єфремова та інших, що розкривають правові основи відносин в Інтернеті, що є важливим для досягнення мети дисертаційного дослідження.

Важливою складовою дисертаційної роботи є вивчення глобального досвіду захисту інтелектуальної власності, зокрема з використанням правових та технологічних інструментів. Досвід країн Європейського Союзу, СНД, США та інших засвідчує ефективність цифрових реєстраційних систем, автоматизованих механізмів моніторингу правопорушень та платформ для захисту інтелектуальних прав. Міжнародні організації, як-от Всесвітня організація інтелектуальної власності, також вносять вагомий внесок у стандартизацію підходів до захисту прав інтелектуальної власності у кіберпросторі. Окрему увагу приділено юридичній практиці в Україні та за кордоном. Вивчення національних і міжнародних судових прецедентів демонструє різноманітні підходи до захисту прав інтелектуальної власності та підкреслює важливість вироблення єдиного підходу до захисту прав у кіберпросторі з метою усуненню розбіжностей між національними системами права.

Зважаючи на нагальність теми і обсяг правових та технологічних викликів, дисертаційне дослідження спрямоване на всебічне розкриття проблематики забезпечення дотримання та захисту прав інтелектуальної власності в кіберпросторі й пошук шляхів вдосконалення законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду. Представлені автором рекомендації сприятимуть забезпеченню стабільності і безпеки цифрової інтелектуальної власності в умовах сучасного глобального кіберпростору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету у межах науково-дослідної роботи

«Людиноцентризм публічного права України» (термін 02.01.2023 – 31.12.2025, реєстр.номер 0124U003363).

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526; Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21.

У процесі виконання науково-дослідної роботи автором здійснено аналіз теоретико-методологічних основ сучасних тенденцій впровадження концепції людиноцентризму у визначення та функціонування способів забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, обґрунтовано концептуальні засади розбудови системи гарантування дотримання відповідних прав, що містять сучасні вимоги забезпечення якості інформаційного законодавства, впровадження системного підходу та визначення напрямків уніфікації процедур забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі із врахуванням найкращих світових практик.

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національного авіаційного університету від 25 вересня 2024 р. (протокол № 10).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в обґрунтуванні змісту і особливостей забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з урахуванням світового досвіду та вироблення на його основі пропозиції для України.

Досягнення поставленої мети забезпечено вирішенням таких *завдань*:

- розкрити генезис наукових підходів щодо дотримання права інтелектуальної власності у кібернетичному просторі;
- встановити сутність дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі;

- виділити принципи дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі;
- виявити правові форми дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з урахуванням сучасних наукових поглядів;
- встановити суть та місце кіберпростору у інформаційному середовищі;
- розкрити етимологію та зміст цифровізації як елементу кіберпростору у науці та нормативно-правовому регулюванні;
- розкрити категорію якості правового забезпечення функціонування кіберпростору в Україні;
- виділити структуру відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі;
- розкрити генезу правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності у кіберпросторі;
- виявити та розкрити актуальні питання правового регулювання відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах;
- виділити правові основи регулювання відносин дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в країнах ближнього та дальнього зарубіжжя, зокрема, США, ЄС, СНД;
- проаналізувати особливості діяльності головних міжнародних суб'єктів міжнародно-правової охорони права інтелектуальної власності, зокрема, ВОІВ, ICANN, Internet Society та інших;
- виявити нові підходи до формування правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні;
- встановити ефективність правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі, проаналізувавши шляхи впровадження найкращих світових практик у даній сфері;
- запропонувати концептуальні підходи щодо побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Предметом дослідження є забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Методи дослідження. Дослідження здійснене з використанням загальнонаукових та спеціально юридичних методів наукового пізнання. Зокрема, поєднання аналітичного та логіко-семантичного методів уможливило сформулювати авторські підходи до таких понять як: «реалізація права», «кіберпростір», «принципи дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі», «оцифрування», «цифрова трансформація», «місце кіберпростору у інформаційному середовищі», «кібернетичний домен», «інформаційне середовище», «цифрове середовище», «концептуальні засади побудови

ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі», «цифровізація (діджиталізація) як елемент кіберпростору», «структура відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі» тощо (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.4, 3.1–3.3, 4.1–4.3). Поєднання методів аналізу й синтезу, а також гносеологічного методу дозволило встановити зміст дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділи 1.1, 1.2.) й запропонувати концептуальні засади побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з урахуванням найкращих світових практик (підрозділ 5.3). Використання структурно-функціонального методу та методу класифікації сприяло виділенню принципів дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі (підрозділ 1.3), визначенню коло суб'єктів, об'єктів та інших структурних елементів відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 3.1). За допомогою методів узагальнення, системно-структурного методу, а також методу групування здійснено систематизацію наукових поглядів щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 1.1) та правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 3.2), виявлено правові форми дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з урахуванням сучасних наукових поглядів до їх визначення і застосування (підрозділ 1.4), встановлено суб'єктний склад міжнародно-правової охорони права інтелектуальної власності (підрозділ 4.2), систематизовано наукові погляди й підходи щодо місця кіберпростору у інформаційному середовищі (підрозділ 2.1) й цифровізації як елементу кіберпростору у науці та законодавстві (підрозділ 2.3), а також визначено актуальні питання правового регулювання відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах (підрозділ 3.3). За допомогою статистичного та документального аналізу розкрито якісні показники ефективності правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі (підрозділ 5.2). Використання системно-функціонального методу дозволило систематизувати нові підходи до формування правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні (підрозділ 5.1), розкрити категорію якості правового забезпечення функціонування кіберпростору в Україні (підрозділ 2.2). Метод юридичної компаративістики був використаний в процесі аналізу та співставлення правових основи регулювання відносин дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в країнах ближнього та дальнього зарубіжжя (підрозділ 4.1). За допомогою методів дедукції та індукції розкрито генезис наукових поглядів щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 1.1) та правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 3.2), сформульовано напрямки побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі

(підрозділ 5.3). За допомогою прогностичного та порівняльно-правового методів розкрито сутність дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 1.2), запропоновано концептуальні підходи до побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (підрозділ 5.3).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження наукові роботи філософського та соціального спрямування, а також роботи у галузі загальної теорії держави і права, інформаційного права, цивільного права, інших суміжних наукових досліджень.

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Цивільний кодекс та інші кодекси України, низка міжнародних угод та договорів, директиви та Регламенти ЄС, закони та підзаконні нормативно-правові акти, положення яких стосуються забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Емпіричною та інформаційною основою роботи є матеріали узагальнення практики діяльності суб'єктів міжнародно-правової охорони права інтелектуальної власності, матеріали судової практики української та інших держав, а також соціологічні матеріали й довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших робіт, в якій на основі новітніх здобутків науки інформаційного права та права інтелектуальної власності, з використанням актуальних методів наукового пізнання, комплексно здійснено спробу розкрити сутність і особливості забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі на основі світового досвіду, що надало змогу обґрунтувати низку висновків концептуального характеру, які є новими, а також надати практичні рекомендації з опрацьованих питань. До основних належать наступні:

вперше:

– обґрунтовано, що принципи інтелектуальної власності мають ґрунтуватися на об'єктивних законах розвитку суспільства та спеціальних законах, які безпосередньо регулюють відносини щодо результатів творчо-інтелектуальної діяльності. Визначено, що такі принципи повинні відповідати суспільним інтересам, принципам гуманізму, моралі, а також основним цілям та завданням української держави. Це сприятиме підвищенню якості охорони та захисту суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності;

– запропоновано визнати загальними інтелектуально-правовими принципами (принципами права інтелектуальної власності): право власності на інтелектуальну власність, що належить її творцю або передано ним; принцип примусового ліцензування; принцип справедливої поведінки; принцип балансу прав правовласника та громадськості; принцип гармонізації нормативних інструментів та стандартів. Дотримання таких принципів сприятиме належному захисту прав та інтересів правовласників, активізації творчо-інноваційної діяльності, а також досягненню правової одноманітності;

– обґрунтовано розуміння кіберпростору як центрального сегмента системи інформаційного середовища (сфери). Виявлено, що в кіберпросторі концентруються глобальні потоки економіко-політичного та соціального характеру. На цій основі визначено необхідність формування ефективного та стабільного українського інформаційного простору, що сприятиме становленню і розвитку стійкого кіберпростору в країні. Виконання такого завдання вимагає посилення нормативно-правового забезпечення функціонування українського кібернетичного простору програмними і регулюючими документами, а також системою принципів, таких як повага прав і свобод людини, відповідальність, розумність, усвідомленість та потрібне втручання;

– сформовано визначення оцифрування як процесу створення цифрової об'єктивної форми фізичних об'єктів, що дало змогу розуміти його, з правової точки зору, як один із способів надання об'єктивної форми вираження твору;

– сформовано визначення цифровізації (діджиталізації) як забезпечення або поліпшення ділових та інших процесів шляхом використання цифрових технологій та діджитизованої інформації;

– розроблено рекомендації для владних інститутів, втілення яких сприятиме подоланню викликів у галузі цифровізації й посилення її сильних сторін на різних рівнях;

– запропоновано розуміти структуру відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі як симбіоз суб'єктів, що вступають у правовідносини з приводу інтелектуальної власності, та доцільного способу зв'язку між ними, що ґрунтується на суб'єктивних юридичних правах та обов'язках щодо певних соціальних благ чи інтересів у кіберпросторі. Це сприяє якісному та повному розумінню елементів такої структури, а отже, і особливостей врегулювання відповідних відносин;

– запропоновано визначення концептуальних засад побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі як основоположного розуміння зазначеної побудови, сукупності поглядів вчених, практиків та нормотворців, які втілюють відповідні ідеї та концепції у відповідне нормативно-правове регулювання;

– здійснено порівняльний аналіз правових засад регулювання відносин дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в країнах Європи, СНД та США. Обґрунтовано необхідність для України: гармонізувати законодавство до більшості Директив ЄС з питань захисту інтелектуальної власності, зокрема в кіберпросторі; запозичити європейську методіку превентивного захисту прав власників інтелектуально-творчих об'єктів; прийняти уніфікований закон у рамках СНД щодо відносин інтелектуальної власності в кіберсередовищі; ввести особливу підвідомчість спорів про захист виняткових прав при використанні контенту у такому просторі арбітражним судам;

– запропоновано напрями побудови правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні: активна співпраця

світової спільноти; створення загальновизнаної системи юрисдикції в кіберсередовищі; гармонізація законів та інноваційних підходів; подолання проблеми екстериторіального охоплення та потреби в гармонізації між юрисдикціями; розширення підвідомчості справ щодо цифрового порушення прав інтелектуальної власності; подолання технологічної необізнаності; надання правового захисту технологічним методам охорони авторських прав; нормативне закріплення положень щодо режиму обміну файлами та відповідальності онлайн-посередників; впровадження освітніх програм для інтернет-користувачів.

– визначено головні переваги та недоліки нового Закону України про авторське право і суміжні права 2022 р.;

– обґрунтовано, на основі аналізу передових практик країн світу у галузі забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, застосування багатогранного підходу, що передбачає правові, технологічні й соціальні рішення та взаємодію;

– запропоновано практичні рекомендації на міжнародному рівні по забезпеченню дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, а саме розробка та впровадження в дію: універсального міжнародно-правового акту (конвенції), що б урегулював проблему транскордонності Інтернету як сегменту кіберпростору й цифрового простору загалом, типового (модельного) закону про захист цифрової інтелектуальної власності, з урахуванням відмінності відповідних об'єктів від традиційних об'єктів інтелектуальної власності, уніфікованих правил з протидії кібер-правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Інтернеті та інших глобальних інформаційно-комунікаційних мережах, задля своєчасного попередження викликів та реагуванні на інцеденти у відповідній галузі, із залученням до їх розробки розробки юристів, представників основних міжнародних суб'єктів, чия діяльність пов'язана із функціонуванням кіберпростору, технічних спеціалістів та органи забезпечення міжнародного правопорядку;

– запропоновано практичні рекомендації по удосконаленню національного законодавства задля забезпеченню дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, а саме: прийняття Інформаційного Кодексу України, у разі неможливості його прийняття - доповнити діючі нормативно-правові акти, що регулюють інформаційну сферу і безпосередньо кіберпростір положеннями про права і обов'язків інформаційних суб'єктів, про інформаційне забезпечення органів державної влади, а також визначенням правового статусу інформаційних ресурсів з урахуванням права власності, рівнів захисту, доступу до інформації та визначенням суб'єктів правопорушення щодо інтелектуальної власності у кібердоміні, з метою чіткого розуміння щодо визначення відповідних осіб. Обґрунтовано також внесення змін і доповнень до Закону України про авторське право і суміжні права 2022 р.: з метою забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів правовласників – доповнити Статтю 1 визначенням терміну «цифрова інтелектуальна власність», повернути в Статтю 1 визначення терміну «виключне право», зазначити ч. 2 Статті 5 зазначити, що до кола суб'єктів

авторського права включено й суб'єктів майнових авторських прав, доповнити п. 39 Статті 1 про приватне копіювання роз'ясненням, яких саме осіб віднесено до «...близьких знайомих такої сім'ї...», внести зміни до ч. 1 Статті 12 щодо невичерпності переліку способів використання творів; з метою забезпечення освітнього процесу – викласти п. 2 ч. 2 Статті 22: у такій редакції: «...відтворення в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, художніх творів, а також уривків з письмових творів як ілюстрацій для дистанційного навчання...» (це дозволить вільно використовувати в навчальній діяльності малюнки, фотографії тощо для більш якісного ілюстрування навчального матеріалу), а також доповнити п. 2 ч. 2 Статті 22 у частині переліку суб'єктів вільного відтворення таким суб'єктом як видавництво;

удосконалено:

– визначення реалізації права, на додаток до усталених, як реального, закріпленого на практиці втілення в життя формально-визначених правових розпоряджень шляхом правомірних дій (бездіяльності) суб'єктів суспільно-правових відносин, метою чого є задоволення основних потреб громадян, суспільства та всієї держави в цілому на підставі засобів та методів, встановлених державою в особі своїх органів;

– визначення цифрової трансформації як безпосередньої трансформації бізнесу, що забезпечується діджиталізацією, яке, на відміну від існуючих, охоплює не лише кращу орієнтацію на потребах споживача, але й включає розуміння необхідності проведення цифровізації на підприємстві;

– перелік об'єктів відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, який, на відміну від існуючих, включає окрім об'єктів авторських та суміжних прав, об'єктів промислової власності та нетрадиційних об'єктів, інформацію, інформаційні системи, доменні імена, інформаційно-телекомунікаційні технології, інформаційні ресурси й продукти (за концепцією К. В. Єфремової);

– перелік суб'єктів відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, який, на відміну від існуючих, включає окрім творців, власників прав інтелектуальної власності, правонаступників та інших осіб, чия діяльність пов'язана із використанням, захистом результатів творчо-інноваційної діяльності, також і інших учасників відносин в процесі діяльності у кібернетичному просторі (зокрема, онлайн-посередників – провайдерів, операторів зв'язку, реєстраторів, інтернет-реєстри тощо). Обґрунтовано, що таке визначення і правова кваліфікація сприятиме якісному аналізу наявних нормативно-правових актів та розпізнаванню їх уразливих сторін, на основі чого в подальшому можна буде розробляти політики удосконалення відповідного законодавства, розроблення нового й вироблення шляхів розвитку у відповідній сфері;

дістало подальшого розвитку:

– визначення ступеню наукової розробленості проблеми дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з огляду на її значущість у захисті прав, свобод, законних інтересів у суспільно-правових відносинах;

– періодизація становлення правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності загалом, та, зокрема, у кіберпросторі, що характеризується як загальними закономірностями, так і специфічними ознаками. Обґрунтовано, що знання особливостей генези правового регулювання функціонування інститутів права інтелектуальної власності у кіберпросторі дозволяє визначити помилки та недоліки попередніх інструментів забезпечення дотримання відповідних прав і, на такому підґрунті, розробити та впровадити нове, більш досконале, правове регулювання;

– підходи щодо забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах неюридичними засобами та методами у додаток до правових;

– характеристика кіберпростору з позиції його транскордонності, що є викликає суперечки при віднесенні кіберпорушень до відання того чи іншого правопорядку та негативно сказується на визначенні суб'єктів відповідного правопорушення;

– виявлення кола перешкод та викликів на шляху ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в різних країнах світу.

Практичне значення отриманих результатів виконаної роботи зумовлене їх завершеністю та обґрунтованістю. Вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – в процесі розвитку загальнотеоретичної проблематики галузі інформаційного права, зокрема, щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (акт про впровадження у науково-дослідну діяльність Національного авіаційного університету від 21.10.2024);

– у правотворчій діяльності – для вдосконалення положень актуальних законів та підзаконних нормативних актів у сфері забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі (лист Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини №69396.4/15745/1/24/45.1 від 13.11.2024);

– у правозастосуванні – для здійснення офіційного тлумачення положень законодавства, зокрема при розгляді судових справ у досліджуваній сфері суспільних відносин (лист щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» №8958/2901-06-24 від 25.11.2024, довідка про використання результатів дисертаційного дослідження Державної служби якості освіти України № 01/01-23/2413 від 11.11.2024, довідка про впровадження Дочірнього підприємства «Центр компетенції адресного простору мережі Інтернет» Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес» № 1 від 28.10.2024);

– при здійсненні навчального процесу – для видання підручників, навчальних посібників з дисциплін «Інформаційне право», «Право інтелектуальної власності», інших методичних та навчальних матеріалів, виданні іншої спеціальної літератури з роз'яснення положень актуального інформаційного законодавства та законодавства з інтелектуальної власності (акт про впровадження в освітній процес Національного авіаційного університету від 23.10.2024).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «АЕРО-2018. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 2018 р.), «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 2019 р.), «АВІА-2019» (м. Київ, 2019 р.), «Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства» (м. Київ, 2020), «АЕРО-2020. Повітряне і космічне право» (м. Київ, 2020 р.), «Сучасне право в епоху соціальних змін» (м. Київ, 2021 р.), «АВІА-2021» (м. Київ, 2021 р.), “Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research” (м. Київ, 2021 р.), «International Conference: XXI century, new challenges and modern development tendencies of law” (м. Баку, 2021 р.), «Права людини в епоху цифрових трансформацій» (м. Київ, 2022 р.), «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції» (м. Кропивницький, 2022 р.), «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір» (м. Київ, 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане автором самостійно. У дисертації наукові ідеї та розробки співавторів, а також матеріали і висновки кандидатської дисертації не використовувалися. Усі сформульовані положення, висновки та пропозиції обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

У статті Філінович В. В., Новгородська І. М. Захист прав власників доменних імен. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2019. № 5. – С. 136–138 авторський внесок становить 75 % і стосується положень щодо визначення сутності та особливостей доменних імен, проблем захисту прав на них та розробки і рекомендацій по подоланню таких проблем.

У статті Voronova O., Filinovich V. The Role of the Web-based Distance Learning Environment in the Education of Future Lawyers. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2020. № 4 (57). С. 188–193 авторський внесок становить 50 % і стосується положень щодо розкриття особливостей та сутності веб-середовища дистанційного навчання та критичної оцінки основних систем дистанційного навчання у кіберсередовищі.

У статті Filinovich V., Sukhanov O. Domain name in the system of objects of intellectual property rights. Scientific Works of National Aviation University. Series: Law Journal "Air and Space Law". 2022. № 3 (64). P. 146–152. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16884> авторський внесок становить 75% і стосується положень щодо визначення поняття доменних імен та їх місця у системі об'єктів права

інтелектуальної власності, виявлення проблемних питань у відповідній сфері та розробки пропозицій щодо їх вирішення.

У статті Sopilko I., Filinovich V., Pankova L. O., Obshalov S. V., Chaplynskyi K. O. Protection of Intellectual Property Rights from Cyber Threats in the Global Information Environment. *Novum Jus*. 2023. Vol. 17(1). P. 237–258. <https://doi.org/10.14718/NovumJus.2023.17.1.10> авторський внесок становить 20 % і стосується положень щодо встановлення сутності кібербезпеки та пов'язаних з нею кіберзагроз і їх наслідків, а також вироблення рекомендацій по протидії їм.

У статті Sopilko I., Filinovich V., Prudnykova O. V., Krupnova A., Smetanina N. Ensuring the functioning of cyberspace in Ukraine: Legal and technical aspects. *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*. 2024. Vol. 5, no. 3. P. e24055. <https://doi.org/10.51798/sijis.v5i3.787> авторський внесок становить 20 % і стосується положень щодо вдосконалення правової основи функціонування кіберпростору в Україні з урахуванням його технічних аспектів.

У статті Sopilko I., Filinovich V. Development of the Internet trust Environment as an Important Element for Cybersecurity. *University law science and education in the challenges of our time: Collective monograph*. Warszawa, 2021. P. 291–30 авторський внесок становить 50 % і стосується положень щодо особливостей та перспектив розвитку середовища довіри в Інтернеті як важливого елемента кібербезпеки та конкретних рекомендацій в цьому напрямку.

У статті Filinovich V., Hu Z. Aviation and the Cybersecurity Threats. *Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research (BAMBEL 2021) : Proceedings of the International Conference, Kyiv, 26–27 August 2021*. Amsterdam, 2021. P. 120–126. URL: <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210826.021> авторський внесок становить 75 % і стосується положень щодо наслідків запровадження концепції кібербезпеки та її наслідків для авіаційного сектору та вирішення проблем кібербезпеки в ньому.

Публікації. Основні положення та наукові результати дослідження викладено в 34 наукових працях, зокрема у 14 наукових фахових виданнях України з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 4 розділах колективних монографій, 4 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 3 з яких у виданнях, що проіндексовані в базі даних Scopus та Web of Science Core Collection. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації, 12 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які включають у себе п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Загальний обсяг дисертації становить 479 сторінок, з яких 398 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 351 найменування і займає 51 сторінку, додаток викладено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів і форми їх апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Генезис наукових поглядів щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі»* висвітлено стан наукової розробленості проблеми дотримання права інтелектуальної власності в кібернетичному просторі.

Серед існуючих наукових робіт виділено дослідження, в яких піддано аналізу: а) особливості правового регулювання інтелектуальної власності в умовах цифрових технологій; б) механізми забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в умовах кіберпростору; в) регулювання використання інформації у кіберпросторі; г) проблеми застосування санкцій та контролю за дотриманням прав у цифровому середовищі та інші. Доведено доцільність створення спеціалізованих правових механізмів, які забезпечують ефективний захист прав інтелектуальної власності в онлайн-просторі з урахуванням глобальної природи мережі Інтернет як основного елементу кіберпростору.

На основі аналізу доктринальних підходів до визначення проблем у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності та дотримання відповідних прав у кіберпросторі виділено ймовірні загрози для інтелектуально-правових об'єктів: відсутність єдиного централізованого управління кіберпростором і відокремленого майна, що ускладнює процес захисту порушених прав та превентивної охорони таких об'єктів і накладення відповідальності за порушення; складність контролю використання та розповсюдження об'єктів, доведення факту ймовірного порушення через легкість модифікації вмісту на веб-ресурсах; притаманність кіберпростору транскордонного характеру, що ускладнює реалізацію норм національного законодавства щодо нього; складність представлення об'єктів у відмінній від цифрової формі при розміщенні й передачі через Інтернет, що полегшує роботу цифровим піратам.

Доведено факт формування нового виду інтелектуальної власності – «кібернетичної власності» та важливість комплексного підходу, що включає використання нормативно-правового інструментарію, доктринальних ідей, думки інформаційної кіберспільноти до вирішення означених проблем.

Підрозділ 1.2 «Дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі як предмет наукового дослідження» присвячений розкриттю особливостей дотримання такого права та аналізу сутності кіберпростору.

Досліджено різні підходи до визначення кіберпростору, який одночасно виступає як технічне середовище та соціальний простір для комунікацій і взаємодії: це середовище для соціальної взаємодії, не обмежене технічним виконанням (Ч. Морнінгстар); це технічна архітектура, система, що підтримує функціонування Інтернету як глобальної мережі (Д. Холліс); це взаємозв'язок фізичних осіб за допомогою комп'ютерів та засобів передачі даних безвідносно до фактичної географії (Р. Джа); мережа, що комутується, для переміщення інформаційного трафіку, яка характеризується різними рівнями доступу, інформаційної активності, навігації, довіри до неї (Т. Фолсом); це форма співіснування об'єктів, які націлені на взаємодію із інформацією (В. Фурашев) тощо.

Зауважено на відсутності єдиних стандартів щодо регулювання дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі на глобальному рівні. Аналіз наукових поглядів та наявного нормативно-правового масиву дозволив вказати на можливість існування та використання інтелектуальної власності у кіберпросторі з легкістю об'єктів у традиційних формах та на неефективність законів різних держав про боротьбу з кіберпорушеннями. Зазначено, що через технологічну обізнаність злоумисників, рівень порушень зростає, тому особливо важливо впроваджувати нові сучасні закони для вирішення проблем у сфері забезпечення прав інтелектуальної власності у цифровому світі із врахуванням специфіки кіберпростору й суті об'єктів інтелектуальної власності. Зауважено на необхідності пошуку балансу між правами приватної власності та суспільними інтересами.

У підрозділі 1.3 «Принципи дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі: порівняльно-правовий аналіз» досліджено принципи дотримання відповідних прав, що сформувались в різних країнах.

Зазначено, право інтелектуальної власності підпорядковується загальним принципам права, що є обов'язковими для дотримання й розповсюджуються на всі правові галузі; це принцип верховенства права, принцип гарантування права і свободи людини і громадянина, принцип забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, їх рівності перед законом; принцип володіння та інші принципи, що можуть бути встановлені на підставі наукового узагальнення та аналізу чинного законодавства. Вони повинні враховувати об'єктивні закони розвитку суспільства та спеціальні закони, які регулюють безпосередньо відносини, що стосується результатів творчо-інтелектуальної діяльності, та відповідати суспільним інтересам, принципам гуманізму й моралі.

Серед ключових принципів дотримання прав інтелектуальної власності, їх охорони та захисту визначено принцип охороноздатності, за яким охорона надається об'єктам, що задовольняють певним критеріям (як от новизна, промислова придатність, наявність винахідницького рівня для винаходів); принцип

балансу інтересів правовласника та суспільства із обмеженням монополії правовласника; принцип дотримання прав усіх сторін (правовласника, авторів, розробників, винахідників тощо); принцип винятковості права із закріпленням виключного права за правовласником на використання об'єкта інтелектуальної власності, що забороняє іншим особам його використання без дозволу або законного обґрунтування; територіальний принцип, за яким такі права діють лише в тій державі, де вони надаються відповідно до національного законодавства; часовий принцип із обмеженням дії інтелектуальних прав певним строком, після завершення якого об'єкт переходить у суспільне надбання.

Доведено, що основним принципом дотримання прав інтелектуальної власності є гармонізація (а саме взаємне узгодження, встановлення єдиної системи, забезпечення взаємної відповідності нормативно-правових актів, стандартів та підходів) і що його дотримання є обов'язковим для розквіту творчо-інноваційного духу й провокування створення якісно нових та суспільно корисних об'єктів.

У підрозділі 1.4 «Правові форми дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі: сучасні наукові погляди до визначення і застосування» досліджено існуючі погляди на визначення правових форм дотримання права інтелектуальної власності у цифровому просторі та значення правореалізації в юридичній науці.

Вказано на важливе значення правореалізації в юридичній науці і визначено, з урахуванням поглядів провідних вчених, зокрема О. Ф. Скакун і П. А. Недбайло, що правореалізація відбувається через дії суб'єктів у вигляді дотримання заборон, виконання обов'язків та реалізації своїх прав. Встановлено, що за суб'єктами реалізація може бути індивідуальною чи колективною; за методом здійснення - добровільною або примусовою; за рівнем активності – активна (виконання обов'язків) або пасивна (дотримання заборон); залежно від типу норм – виконання (зобов'язуючі норми), дотримання (забороняючі норми), використання (уповноважуючі норми).

Визначено, що для дотримання та інших форм реалізації прав щодо інтелектуальної власності вирішальною подією стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, що сприяло зближенню країн і впровадженню європейських правових та соціальних стандартів в Україні.

Доведено що реалізація норм права є процесом втілення правових приписів у реальну правомірну поведінку суб'єктів суспільно-правових відносин, що включає як активні дії, так і правомірне утримання від заборонених дій. Важливими способами правореалізації є виконання обов'язків, дотримання заборон та використання прав, які можуть здійснюватися як індивідуально, так і колективно. У контексті інтелектуальної власності підкреслено, що актуальним є дотримання правомірної поведінки, особливо в кіберпросторі, де захист прав творчої діяльності залишається викликом через зростання цифрових технологій та соціальних мереж.

Розділ 2 «ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КІБЕРПРОСТОРУ ЯК ОСНОВИ ІСНУВАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Місце кіберпростору у інформаційному середовищі» розкрито роль та місце кібернетичного простору у інформаційному середовищі та вказано на їх взаємопов'язаність.

Підкреслено, що кіберпростір відрізняється відсутністю географічної прив'язки і меж фізичного простору, він має транскордонний характер. У той же час він не існує сам по собі, а нерозривно пов'язаний із інформаційним середовищем. На підставі врахування підходу вчених розкрито суть глобального інформаційного простора як сукупності інформаційних ресурсів та інфраструктур, до складу яких включені міждержавні та державні комп'ютерні мережі, так само як і мережі загального користування, а також телекомунікаційні системи та інші транскордонні канали передачі інформаційних даних. Такі ресурси через інформаційно-комунікаційну інфраструктуру формують собою єдиний інформаційний простір. Окремо вказано на підхід до розуміння цього концепта як загальноцивілізаційного (глобального) інформаційного простору.

В процесі визначення взаємозв'язку між інформаційним та кіберпростором було визначено компонентний склад інформаційного простору, представлений такими елементами як інформаційні ресурси – фізичні та віртуальні, інформаційна інфраструктура, методи та інструментарій прикладної математики, правові норми у вигляді національних інформаційних нормативно-правових актів, міжнародних договорів та інших юридично значущих інструментів, ринок інформаційних технологій, організаційні заходи. Зазначено, що для інформаційного середовища як суспільного простору характерна відсутність меж та наявність об'єктивної віртуальної складової, а, отже має місце інтеграційний механізм організаційних структур.

Вказано на наявність наукового підходу щодо поділу кіберпростору на когнітивний та когнітивно-комунікаційний. Запропоновано розуміти кіберпростір як елемент системи інформаційного середовища (сфери) на рівні із «класичним» або «бумажним» інформаційним простором. Відзначено, що кібернетичний простір сьогодні є центральним сегментом інформаційної сфери, адже саме в ньому наразі сконцентровано глобальні потоки як економічно-політичної природи, так і соціальних взаємин.

Інформаційна сфера у наші дні стала двигуном прогресу та розвитку постіндустріального суспільства, яке в Україні прийнято розглядати як інформаційне. Саме вона чинить основний вплив на стан економічного, політичного, оборонного та інших елементів національної безпеки нашої держави. Тому особливо важливим нам вважається формування ефективного та стабільного українського інформаційного простору, що дозволить створити та розвивати не менш стабільний кібернетичний простір, де вільно існують швидкі та мобільні інформаційні потоки.

У підрозділі 2.2 «Якість правового забезпечення функціонування кіберпростору в Україні» розкрито категорію якості правового забезпечення функціонування кібернетичного простору з урахуванням положень основних нормативно-правових актів України.

Визначено поняття національної, інформаційної та кібербезпеки, на основі чого зроблено висновок про те, що кібербезпека – це один із важливих елементів структури інформаційної безпеки, яка, у свою чергу, є ключовим сегментом національної безпеки. Тому важливо забезпечити належний рівень захисту кожної із зазначених сфер, відповідно, необхідно розробляти нові та покращувати наявні методи протидії порушенням у них, що логічно призведе до захисту кіберпростору.

Визначено поняття, суть та коло кіберзагроз як негативних для кібернетичного простору факторів, об'єктом чого часто стають інтелектуальна власність та персональні дані користувачів. На основі проведеного аналізу нормативних та нормативно-правових актів встановлено, що правове забезпечення функціонування кіберпростору в Україні представлено програмними та регулюючими документами, які містять завдання та індикатори вирішення таких завдань для досягнення належного рівня захищеності українського кібернетичного простору.

Запропонувати набір принципів, важливих для досягнення цілей забезпечення функціонування кіберпростору, чого важко досягти лише нормативно-правовими документами. Цими принципами є принцип поваги права і свободи людини, принцип відповідальності, принцип розумності та усвідомленості, принцип необхідного втручання. Вказано на важливість розробки та впровадження принципів та стандартів, спрямованих на недопущення та запобігання дестабілізуючим діям, а також на стимуляцію ведення заходів щодо зміцнення стабільності кібернетичного простору.

У підрозділі 2.3 «Цифровізація як елемент кіберпростору у науці та законодавстві» на основі наукових підходів та наявних нормативно-правових актів визначено суть та особливості цифровізації (діджиталізації) як невіддільного елементу кібернетичного простору.

Виділено широке і вузьке визначення цифровізації та висвітлено різницю між нею та поняттями «діджиталізація», «автоматизація», «оцифрування» та «цифрова трансформація» задля недопущення зуміщення в уяві споживачів цих термінів і ускладнення правового забезпечення кожного з вказаних процесів. Діджиталізація розглянута за трьома підходами – діловим, сферовим та інноваційним. Визначено, що оцифрування (діджиталізація) – це процес створення цифрової об'єктивної форми фізичних об'єктів, а, отже, цифровізація використовує оцифровку, щоб зробити ділові, соціальні, економічні, правові та інші процеси ефективнішими та продуктивнішими. Вказано на нелінійність процесу цифрової трансформації, що відбувається певними стадіями - від оцифрування до цифровізації, і лише потім може бути досягнуто цифрової трансформації. При цьому вона включає всі аспекти

діяльності організації, незалежно від галузі, в якій та функціонує, і рівня цифровізації в ній.

Виділено негативні та позитивні риси цифровізації, зокрема, мінімізація витратної частини, перехід на більш "екологічний" рівень, розподіл виробництва товарів та послуг, підвищення культури та цифрової грамотності, забезпечення швидкого реагування на виникаючі проблеми та виклики; спрощення та поліпшення комунікації із кінцевим споживачем товарів та послуг. Окремо означено пов'язані з нею проблеми та ризики та надано рекомендації щодо подолання викликів у цій галузі.

Діджиталізація здатна забезпечити фундамент для сталого добробуту України, вона провокує трансформації у багатьох сферах людської взаємодії, а також каталізує творчість як рушійну силу інновацій та активності щодо створення об'єктів інтелектуальної власності. Цифровізація сьогодні – важливий аспект державної політики, особливо в часи пандемії та інформаційної війни, що ведеться в рамках гібридної війни проти України. Вона дозволила суспільству проводити наради та зустрічі у форматі відеоконференцій, полегшила доступ до освіти, до товарів та послуг, підвищила ефективність надання держпослуг тощо.

Розділ 3 «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «*Структура відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі: юридична характеристика*» визначено, на основі наявних наукових поглядів та норм законодавства, структуру таких відносин та її елементи.

Визначено структуру правовідносин дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі як симбіоз суб'єктів, що вступають у правовідносини з приводу інтелектуальної власності, і доцільного способу зв'язку між ними з основою на суб'єктивних юридичних правах та обов'язках по відношенню до певних соціальних благ чи інтересів у кіберпросторі. Відповідна структура включає в себе: об'єкт правовідносин; їх суб'єкти і зміст.

Встановлено, що об'єктом таких правовідносин є результат творчої діяльності, який відповідає вимогам законодавства. До суб'єктів включено, окрім традиційних творців, правонаступників, роботодавців тощо, осіб, що вступають у відносини в процесі оперування у кібернетичному просторі, зокрема, провайдерів, операторів зв'язку, реєстраторів. Щодо змісту правовідносин зазначено, що суб'єктивні права учасників правових відносин у кіберпросторі розкриваються через власні дії користувачів такого середовища, а не через обов'язки третіх осіб, бо вони є каталізатором виникнення, зміни, припинення прав і обов'язків інших користувачів кібердомену.

Доведено, що визначення і правова кваліфікація елементів структури відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі сприятиме

виявленню недоліків у діючому законодавстві, визначенню на їх основі тенденцій подальшого удосконалення нормативно-правової бази, розробки нових актів.

У підрозділі 3.2 *«Гене́за правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності у кіберпросторі»* проаналізовано історичний розвиток правового регулювання інтелектуальної власності й окреслено основні етапи становлення міжнародного та регіонального законодавства з питань інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Зазначено, що перші нормативні акти – Статут про монополії 1624 р., Статут Анни 1710 р. – започаткували патентне та авторське право і, відповідно, концепцію інтелектуальної власності, а свій початок міжнародна система охорони інтелектуальної власності бере із появою Паризької (1883 р.) та Бернська конвенції (1886 р.), якими започатковано міжнародне регулювання авторського та права промислової власності. В рамках періодизації правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності у кіберпросторі виділено такі етапи: 1624–1886 рр. з'явилися ранні міжнародні акти, що заклали основи правового регулювання ІВ; 1967 р. – поява ВОІВ, створення глобального правового режиму; 1990–1998 рр. – формування Інтернету, підписання перших інтернет-договорів ВОІВ, прийняття Закону DMCA у США; 2004–2006 рр. – гармонізація законодавства ЄС, поява Директиви 2004/48/ЄС щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності; 2007 р. і далі – з'явився Порядок денний ВОІВ з розвитку інтелектуальної власності для країн, що розвиваються, з акцентом на доступ до цифрових об'єктів.

Періодизація розвитку правового регулювання інтелектуальної власності на території України представлена такими етапами: дореволюційний період (XIX ст. – початок XX ст.); радянський період (1920–1991 рр.); пострадянський період – становлення національної системи інтелектуальної власності (1991–2000 рр.); інтеграційний період – гармонізація з європейським законодавством (2000-ті – 2020 рр.); сучасний період – цифрова трансформація та посилення кібербезпеки (2020 р. – сьогодні).

Доведено значущість інтернет-договорів ВОІВ й інших міжнародних та національних нормативно-правових актів на становлення міжнародного правового режиму інтелектуальної власності у кіберпросторі, й обґрунтовано роль знання генези правового регулювання функціонування інститутів права інтелектуальної власності, зокрема, у цифровому середовищі як основи для розробки нового правового регулювання з урахуванням недосконалостей попереднього.

У підрозділі 3.3 *«Актуальні питання правового регулювання відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах»* досліджено правове регулювання інтелектуальної власності в Україні й світі, з акцентом на проблеми, які виникають у контексті глобальних інформаційних і комп'ютерних мереж.

Зазначено, що інтелектуальна власність є важливою частиною нематеріальних активів підприємства, а порушення прав на її об'єкти можуть призвести до

фінансових втрат і шкоди діловій репутації. Визначено коло актуальних проблем щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних мережах, а саме: «гібридні» порушення, фреймінг, глибокі посилання, продаж піратської продукції. Особливо підкреслена проблема порушення прав на онлайн-контент, що охоплює, зокрема, незаконне копіювання, розповсюдження та продаж програмного забезпечення. Визначено суть цифрового піратства та його негативні наслідки.

Наголошено на ризиках, пов'язаних із використанням піратського контенту, зокрема, фінансових втратах, кіберзагрозах, проблемах з конфіденційністю даних. Окремо досліджено складнощі, з якими стикаються електронні бібліотеки через ресурсоємність процесу створення реєстрів та укладення договорів із правовласниками, що може полегшити процес нелегального розміщення контенту. Вказано на правові ініціативи української організації, спрямовані на боротьбу із онлайн-піратством та іншими відповідними порушеннями.

Доведено важливість дотримання прав інтелектуальної власності у контексті викликів у кіберсередовищі та необхідність посилення правового регулювання у боротьбі із порушеннями прав інтелектуальної власності в умовах розквіту цифрової економіки.

Розділ 4 «ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДОТРИМАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРІ» складається з двох підрозділів та шести пунктів.

У підрозділі 4.1 «Правові основи регулювання відносин дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в країнах ближнього та дальнього зарубіжжя» досліджено ключові аспекти правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності в контексті кіберпростору, з акцентом на різних регіонах світу, зокрема США, ЄС та СНД.

Зазначено, що у світі використовуються дві окремі системи авторського права: загального (Велика Британія та США), що гарантує тільки майнові права, а саме авторське право прирівняно до форми власності; та цивільного права (країни континентальної системи права), яка охороняє і майнові, і немайнові права. Проаналізовано найбільш вдалу правозастосовну практику та законодавства країн ЄС, СНД, США у галузі правового захисту інтелектуальної власності в кібернетичному просторі.

В США відповідні відносини регулюються федеральним і штатним законодавством, з впровадженням міжнародних конвенцій; саме законодавство є одним з найврегульованіших, з цивільною та кримінальною охороною прав, а також прикордонним захистом; в країні діють USPTO та інші агентства, які надають онлайн-інструменти для захисту прав; правовласники самі несуть відповідальність за цивільне правозастосування своїх прав можуть онлайн повідомляти про їх порушення через сайт Національного координаційного центру з прав інтелектуальної власності. ЄС регулює захист прав на відповідні об'єкти через директиви та регламенти; тут запроваджено механізми для запобігання

порушенням, які варто запозичити Україні, зокрема, в частині превентивного захисту прав власників відповідних об'єктів, яка передбачає відправку вимоги про видалення нелегального контенту з веб-ресурсу його власнику, а оператору зв'язку - про необхідність здійснити технічні заходи щодо закриття доступу до таких матеріалів. У країнах СНД немає єдиного документа, який регулює відповідні відносини у кіберпросторі, що призводить до прогалин у законодавстві, тому було рекомендовано прийняття одноманітного закону для всіх країн СНД й впровадження спеціальної підвідомчості спорів спеціальну підвідомчість спорів про захист виняткових прав при використанні контенту у кіберпросторі арбітражним судам.

У підрозділі 4.2 «Суб'єкти міжнародно-правової охорони права інтелектуальної власності» визначено коло провідних міжнародних суб'єктів, чия діяльність пов'язана із забезпеченням дотримання прав інтелектуальної власності у кіберпросторі.

Визначено, що на міжнародному та регіональному рівнях функціонують організації, які займаються питаннями інтелектуальної власності в кіберпросторі (ВОІВ, ICANN, Internet Society, World Wide Web Consortium та інші). Вказано на значущу роль ВОІВ, яка адмініструє міжнародні договори, які визначають стандарти захисту відповідних прав та служать основою для розробки національного законодавства країн; забезпечує платформи для обговорення і вирішення спорів; сприяє співпраці між державами для обміну інформацією та досвідом. Визначено, що такі відносини часто регламентовані "Інтернет-договорами" ВОІВ, які є застарілими, але є прикладом для розробки законодавства інших держав. Зазначено, що Політика вирішення доменних суперечок (UDRP), що втілена в життя спільними діями ВОІВ та ICANN, показала себе як найбільш вдалий спосіб вирішення доменних суперечок через свою невисока затратність та процедурну легкість.

Доведено актуальність розробки стратегії створення збалансованого зв'язку між інтернет-платформами та режимами інтелектуальної власності, для чого вважається за необхідне створити та впровадити (на глобальному рівні) мінімальні уніфіковані стандартів у відповідній сфері. Наголошено на важливості обговорення політик та технологій, що зачіпають сферу інтелектуальної власності та її взаємодії з Інтернетом не лише на урядовому, а й на міжнародному рівні задля недопущення спекулювання «цифровим суверенітетом» і обмеження кіберпростору географічними кордонами.

Розділ 5 «НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Нові підходи до формування правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні» досліджено новації в національному правовому регулюванні забезпечення дотримання права інтелектуальної власності.

Вказано на позитивну динаміку у формуванні правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні, прикладом чого зазначено введення в дію нового Закону про авторське право і суміжні права 2022 р. Визначено недоліки акту у порівнянні його із попереднім законом 1993 р., зокрема: відсутність визначення поняття «виключне право»; використання терміну «суб'єкт майнових авторських прав», що створює плутанину у зв'язку із використанням терміну «суб'єкт авторського права»; наявність юридичної колізії щодо розподілу майнових прав на твір, створений за замовленням; вичерпність переліку способів використання творів, адже в зв'язку із цифровим середовищем важко передбачити всі можливі способи використання та інші.

Серед новацій та переваг Закону зазначено, зокрема: удосконалення інституту компенсації замість відшкодування збитків чи стягнення доходу; передбачено відповідальність провайдерів послуг обміну контентом; хостерів зобов'язали передбачити у договорі про надання хостинг-сервісу умови, що забороняють замовникам послуг публікувати контент з порушенням авторських прав; вдосконалено порядок припинення порушень авторських та суміжних прав з використанням Інтернету, тепер можна звертатися із заявою про припинення порушення до власника сайту і (або) власника веб-сторінки; доповнено базами даних та окремими творами образотворчого мистецтва перелік творів, доступних для копіювання без дозволу та безкоштовно; введено можливість тимчасового вільного відтворення творів; дозволено копіювати комп'ютерну програму з ціллю її збереження, а декопіювати – з навчальною та дослідницькою ціллю; оновлено та конкретизовано випадки вільного використання творів; оновлено перелік дій, що порушують особисті немайнові та майнові права, зокрема, сюди включено камкординг, плагіат, обхід технологічного захисту; врегульовано майнове право на справедливу винагороду; перелік немайнових прав автора доповнено правом надати роботі назву або залишити її без такої, правом присвятити твір певним особам, датам або подіям тощо. Вказано на особливу новацію - визначення актом порядку надання правової охорони об'єктам в рамках *sui generis* та особливостей набуття, користування й захисту прав щодо об'єктів в Інтернеті.

Доведено, що прийняття Закону 2022 р. є важливим для вдосконалення законодавства з урахуванням реалій сьогодення та європейського вектору спрямування України, він багато уваги приділяє захисту авторського права саме у цифровому середовищі, надаючи творцям і відповідні права, й механізми та інструменти для їх захисту в кіберсередовищі.

У підрозділі 5.2 «Ефективність правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в Україні і світі: шляхи впровадження найкращих світових практик» запропоновано здобутки міжнародного досвіду та рекомендації з їх запозичення для покращення захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі в Україні.

На основі кращих практиках США, ЄС, Індії, Сінгапуру, Китаю та інших країн надано рекомендації по їх інкорпорації в національне законодавство з метою

сприяння підвищенню ефективності захисту інтелектуальної власності в кіберпросторі шляхом правових, технологічних та організаційних змін. Правовласникам рекомендовано: інтегрувати інтелектуальної власності захист у бізнес-стратегії; реєструвати авторське право навіть при необов'язковості такої реєстрації, для чого, зокрема, використовувати цифрові платформи; розробляти стратегії захисту прав та використовувати угоди про конфіденційність та неконкуренцію й системи відстеження активів; використовувати ліцензійні угоди та керування цифровими правами для контролю доступу до контенту; використовувати шифрування та водяні знаки тощо.

Надано рекомендації для державних органів: розробити національну стратегію інтелектуальної власності за прикладом Сингапуру; використовувати європейські правові стандарти; сприяти спрощенню процедури реєстрації прав; врегулювати питання захисту цифрового та криптомистецтва; сприяти спрощенню судових процедур, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності тощо.

У підрозділі 5.3 «Концептуальні засади побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі» окреслено основи та надано рекомендації щодо побудови ефективного правового забезпечення дотримання відповідних прав у кіберпросторі.

Зазначено, що правопорушення у кіберпросторі як транснаціональна проблема можуть зашкодити усім трьом основним суб'єктом інформаційних відносин – людині, суспільству та державі загалом, що є особливо серйозною проблемою в зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну та актами інформаційної війни проти нашої держави. Доведено нерозривність взаємозв'язку між інтелектуальною власністю та кіберсередовищем, де інформація може бути скомпроментована та використана у інший, ніж визначений правовласником, способом, а це, відповідно, створює додатковий тиск на інтелектуальну власність та потребує вироблення нових концепцій для її надійного захисту. Зауважено на важливості інтеграції міжнародних правових норм, необхідності технологічних і правових реформ та посиленні міждержавного співробітництва для забезпечення ефективного захисту інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

Визначено засади побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, зокрема: адаптація національного законодавства до міжнародних норм і стандартів для захисту відповідних прав у цифрову епоху; подолання проблеми транскордонності через розробку універсальних законів, що унеможливить зловживання різницею між національними законодавствами; розвиток міжнародного співробітництва для створення загальновизнаної системи юрисдикції у цифровому домені та гармонізації законодавства; посилення технологічного захисту та реформування законодавства для ефективної протидії порушенням; накладення обов'язку на інтернет-провайдерів по фільтрації сайтів-порушників; чітке законодавче визначення кіберсквотингу та врегулювання засобів індивідуалізації учасників цифрового обігу; фактична реалізація IP-суду.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано найбільш суттєві положення, отримані у результаті дисертаційного дослідження, наведено нове вирішення наукової проблеми, що полягає у розкритті сутності і змісту забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі з урахуванням світового досвіду та виробленні дієвих пропозиції для України. Основні отримані результати дослідження відображені у поданих нижче висновках:

1. Глобалізація трансформувала світ, зокрема переорієнтувавши економіку на інноваційну модель розвитку, оскільки всі аспекти сучасного життя тісно пов'язані з інноваціями як рушійною силою та основою для конкурентних переваг суб'єктів міжнародного права. Суспільство створює та використовує інноваційні активи, яскравим прикладом яких є інтелектуальна власність, що активно поширюється серед міжнародних та приватних суб'єктів, стимулюючи інноваційну діяльність. Особливий інтерес нині викликає забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності у кіберпросторі, який розглядається як "четвертий вимір" людського існування. Такі власність отримала назву "кібернетична власність".

2. Проблема забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі ускладнюється швидким зростанням кількості інтелектуальних напрацювань, у той час як правове регулювання відстає від нових викликів і ризиків. Тому законодавство потребує удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та необхідності дотримання балансу між інтересами споживачів цифрових активів і правовласниками. Транскордонний характер кіберпростору ускладнює визначення приналежності до певної юрисдикції та суб'єктів правопорушень, що негативно позначається на забезпеченні дотримання прав інтелектуальної власності.

3. Встановлено, що «віртуальність» інтелектуальної власності не применшує (й не рідко підвищує) її комерційну цінність як актива, а тому захист даного актива має забезпечуватися також на основі основоположних засад – принципів, зокрема, принципів права власності на інтелектуальну власність, примусового ліцензування, справедливої поведінки, балансу прав правовласника та громадськості, а також гармонізації як взаємної узгодженості та підпорядкування єдиній взаємно-відповідній системі нормативних інструментів та стандартів. Завдяки останньому принципу можна буде досягти правової одноманітності в усьому світі, що, відповідно, позитивно впливатиме на бажання творців активізувати свою творчо-інноваційну діяльність.

4. Визначено концепт реалізації права, що полягає у практичному втіленні формально-визначених правових розпоряджень через правомірні дії суб'єктів суспільних відносин, спрямовані на задоволення основних потреб громадян і держави. Важливими є форми правореалізації – виконання, дотримання, використання – особливо в сфері інтелектуальної власності, де забезпечення прав учасників та розв'язання конфліктів потребують залучення державних органів.

5. Надано визначення місцю кіберпростору (як інтерактивного домену, що складається із цифрових мереж, які використовуються для зберігання, зміни, передачі та подібних дій із інформацією) в інформаційному середовищі. Відповідно, кібернетичний простір є елементом системи інформаційного середовища (сфери) на рівні із традиційним інформаційним простором, у ньому сконцентровані глобальні потоки економічно-політичної природи та соціальних взаємин. Це зумовлює необхідність формування ефективного та стабільного українського інформаційного простору, що сприятиме встановленню та розвитку стійкого кіберпростору в країні. Виконання такого завдання вимагає посилення нормативно-правового забезпечення функціонування українського кібернетичного простору програмними та регулюючими документами та системою принципів, що включають, зокрема, принципи поваги прав і свободи людини, відповідальності, розумності, усвідомленості та потрібного втручання тощо.

6. Надано визначення наступним концептам:

– «оцифрування» як процесу створення цифрової об'єктивної форми фізичних об'єктів;

– «цифровізації» (діджиталізації) як забезпеченню або поліпшенню ділових та інших процесів шляхом використання цифрових технологій та діджитизованої інформації;

– «цифровій трансформації» як безпосередній трансформації бізнесу, що забезпечується діджиталізацією.

Цифровізація, хоча й має ризики для безпеки та конфіденційності, також надає переваги, як-от оптимізація процесів, підвищення цифрової грамотності та ефективного реагування на кіберпроблеми. Для подолання викликів цифровізації рекомендується формувати цифрову сумісність між країнами, забезпечувати рівний цифровий доступ, впроваджувати надійні технології для громадян та розвивати інфраструктуру через створення фондів підтримки.

7. Структура правовідносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі визначається як симбіоз суб'єктів, що вступають у правовідносини з приводу інтелектуальної власності, і доцільного способу зв'язку між ними, з основою на суб'єктивних правах та обов'язках щодо соціальних благ у кіберсередовищі. Основні елементи структури – об'єкт, суб'єкти та зміст правовідносин. Об'єкти включають традиційні категорії інтелектуальної власності, а також інформацію, інформаційні системи та інформаційно-телекомунікаційні технології, інформаційні ресурси і продукти, доменні імена тощо. Суб'єкти охоплюють творців, правовласників, правонаступників, провайдерів, операторів зв'язку тощо. Їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки із відповідними складовими (правовикористання, правовиконання та правозахист) становлять зміст відносин. Таке розуміння структури сприятиме якісному аналізу нормативно-правових актів і розробці політик удосконалення правового регулювання в цій сфері.

8. Досліджено генезу становлення правового регулювання функціонування окремих інститутів інтелектуальної власності, зокрема в кіберпросторі, починаючи

від 17 століття (для загальної інтелектуальної власності) і кінця 20 століття (для кіберпростору). Реформування міжнародних договорів, ухвалення «інтернет-договорів ВОІВ» та впровадження директив ЄС сприяли розвитку правових стандартів. Особливістю документів є використання терміна «цифрове середовище» і відсутність в них визначення Інтернету як середовища використання об'єктів інтелектуальної власності. Вивчення генези обгрунтовано її важливістю для виявлення помилок попередніх регулювань і вдосконалення законодавства. В Україні з часу здобуття незалежності відбувається його адаптація з урахуванням кіберспецифіки, зокрема, розширено перелік об'єктів інтелектуальної власності для цифрового середовища.

9. Визначено коло проблемних питань правового регулювання відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах, зокрема: у сфері авторського права – онлайн-піратство, продаж піратських продуктів, фреймінг, лінкінг, метатегування; у сфері права промислової власності – захист патентів, боротьба з незаконним використанням товарних знаків та інших засобів індивідуалізації; у галузі специфічних об'єктів – кіберсквоттинг та тайпсквоттинг щодо доменних імен, сприяння вчиненню правопорушень із використанням технології штучного інтелекту. Наголошується на розумінні інтелектуальної власності як складової нематеріальних активів підприємства, порушення яких можуть призвести до матеріальних збитків та шкоди діловій репутації.

10. Рекомендовано у якості неюридичних засобів та методів дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах: суб'єктам господарювання та іншим організаціям – розвивати й контролювати свої інтелектуальні активи, вживати всіх наявних засобів для її захисту, зокрема, таких як управління цифровими правами; кінцевим користувачам кіберпростору (фізичним особам) – опанувати основи інформаційної та кібергігієни, розвивати в собі повагу до чужих здобутків у сфері творчості та інновацій, також використовувати всі наявні інструменти для захисту своїх творінь; державі – спонукати суспільство до розвитку обізнаності щодо можливих порушень інтелектуальних прав у кіберпросторі та активної їм протидії. Відповідне включає як юридичні засоби, так і соціальні й технологічні.

11. Визначено, що за світовою практикою авторське право поділено на дві окремі системи – загальну (країни англо-американської правової сім'ї) та систему цивільного права (країни романо-германської правової сім'ї). Відповідно, англосаксонська (загальна) система охороняє саме майнові права, в ній авторське право прирівняно до форми власності; континентальна система (цивільного права) охороняє також і немайнові права, адже креативна діяльність творця є невід'ємною від його особистості, є її відображенням, і, таким чином, потребує охорони на основі природної справедливості, зокрема, і в аспекті кіберсередовища. Україна слідує в даному питанні системі цивільного права.

12. За допомогою методу компаративістики проаналізовано правові основи дотримання права інтелектуальної власності в кіберпросторі в країнах Європи, СНД та США. У США виокремлено чотири основні типи об'єктів інтелектуальної власності з регулюванням на рівні штатів, федерального законодавства та міжнародних конвенцій. Європейська модель передбачає превентивний захист, зокрема, видалення нелегального контенту на вимогу. Для України рекомендовано інкорпорацію окремих положень законодавства США, зокрема, щодо можливості звернення при виявленні порушень до національного органу інтелектуальної власності, гармонізацію із законодавством ЄС і, в контексті СНД, розробку одноманітного закону щодо інтелектуальної власності в кіберпросторі з упровадженням підвідомчості спорів про захист виняткових прав при використанні контенту у такому просторі арбітражним судам.

13. Виявлено, що міжнародні організації, такі як ВОІВ, ICANN, та Консорціум Всесвітньої павутини, сприяють розвитку кіберпростору та єдиних підходів до захисту інтелектуальної власності у ньому. Регламентація міжнародних відносин базується на «Інтернет-договорах» та інших угодах, що адмініструються ВОІВ, які враховуються в законодавстві ЄС і України. Рекомендовано застосування Політики вирішення доменних суперечок ICANN, а також глобальних стандартів захисту інтелектуальної власності для уникнення географічних обмежень і створення збалансованої взаємодії між інтернет-платформами та режимами інтелектуальної власності.

14. Визначено, що євроінтеграційний вектор розвитку України зумовив зміни в національне законодавство, зокрема, у частині регулювання відносин права інтелектуальної власності як загалом, так і в кіберпросторі. Відповідно, було імplementовано положення директив та регламентів ЄС у вітчизняне законодавство, що відображено у нормах нового закону про авторське право і суміжні права 2022 року, а саме: Директиви 96/9/ЄС «Про правову охорону баз даних» 1996 р. – щодо отримання охорони правам особливого роду (*sui generis*); Директиви 2019/790 про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку 2019 р. та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС – щодо відповідальності провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторських та суміжних прав тощо.

15. Визначено такі основні переваги нового Закону України про авторське право і суміжні права (2022 р.): введено поняття твору, музичного кліпу, сирітського твору, цифрового контенту, удосконалено визначення відеограми, фотографічного твору, бази даних, комп'ютерної програми; розширено випадки вільного використання об'єктів авторського права, визначено оригінальність як ключовий критерій охороноздатності, введено положення щодо використання технологій штучного інтелекту; оновлено підходи до особистих немайнових прав, зокрема право автора називати або присвячувати твір; у сфері майнових прав додано норми щодо легальності лінкування, встановлено право на справедливу

винагороду та заборону передавати права на неіснуючі на момент укладення договору об'єкти тощо.

16. Визначено такі ключові недоліки нового Закону України про авторське право і суміжні права 2022 р.: не надано визначення поняттю «виключне право» та не зазначено, що «суб'єкт авторського права» включає «суб'єкт майнових авторських прав»; створено колізію щодо розподілу майнових прав на створене за замовленням творіння, де права автоматично переходять до замовника по факту створення твору; вичерпність переліку способів використання творів не відповідає сучасним інформаційно-технологічним реаліям через неможливість передбачити всі способи використання; зростання ризику зловживань при приватному копіюванні матеріалу через невизначеність щодо «близьких знайомих такої сім'ї».

17. Окреслено коло перешкод та викликів на шляху ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, серед яких: неспроможність нормотворців вчасно реагувати на тренди цифрових трансформацій, що породжують нові типи інтелектуальної власності; недостатня ефективність заходів кібербезпеки через постійне ускладнення кіберзагроз; відсутність уніфікованого правового інструментарію для надійного транскордонного захисту прав інтелектуальної власності; легкість відтворення та поширення контенту, що вигідно порушникам відповідних прав; неврегульованість правового забезпечення великих обсягів даних та порушення їх конфіденційності; відставання правового регулювання від змін в управлінні правами інтелектуальної власності, зумовлених технологіями блокчейну; недостатня урегульованість сфери смарт-контрактів.

18. На основі досвіду провідних країн обґрунтовано необхідність впровадження в Україні комплексного підходу до забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності у кіберпросторі, що включає правові, технологічні та соціальні заходи. Рекомендовано створення стратегії інтелектуальної власності строком на 10 років та «програм прискорення», легалізацію дистанційних реєстраційних дій, впровадження механізму балансування вигод при розподілі прибутку в технологічній інноваційній діяльності, посилення контролю за правоохоронними органами, спрощення судових процедур, розвиток Вищого суду з питань інтелектуальної власності та міжнародну співпрацю для протидії транснаціональним порушенням тощо.

19. Правовласникам, на основі аналізу дієвих світових практик, рекомендовано, з метою превентивного та об'ємного захисту своїх активів і відповідних прав, наступне: за досвідом В'єтнаму – впровадити в бізнес-стратегію захист інтелектуальної власності частиною бізнес-стратегії компанії; за досвідом Європи та Індії – завжди реєструвати свої авторські права (незалежно від надання їм автоматичної охорони по факту створення), використовувати цифрові платформи для реєстрації своїх прав, розробити й впровадити окремі стратегії захисту відповідних прав в контексті кібердомену (зокрема, з укладенням угод про конфіденційність та неконкуренцію), використовувати системи відстеження

активів (зокрема, через використання технології блокчейну та штучного інтелекту), використовувати системи керування цифровими правами, укласти із користувачами ліцензійні угоди, застосовувати ватермарки та шифрування для захисту контенту; за досвідом США та деяких інших країн - для програмного забезпечення використовувати поєднання методів реєстрації авторських прав, патентування та захисту комерційної таємниці, а також використовувати платформи безпечного обміну у випадку роботи із конфіденційними даними.

20. Запропоновано розуміти концептуальні засади побудови ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі як основоположне розуміння відповідної побудови ефективного правового забезпечення, сукупність поглядів на неї вчених та практиків, а також нормотворців, що втілюють відповідні ідеї та концепції у нормативно-правове регулювання щодо права інтелектуальної власності у кіберпросторі.

21. Запропоновано побудувати ефективне правове забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в кіберпросторі в Україні через: міжнародну співпрацю для пошуку регуляторних рішень; створення загальноновизнаної юрисдикції в кіберпросторі через гармонізацію законів; подолання проблеми екстериторіальності за прикладом Каліфорнійського закону про конфіденційність та GDPR; правове закріплення технологічних методів захисту прав творців; зобов'язання інтернет-провайдерів зберігати дані для ідентифікації порушників; посилення відповідальності онлайн-посередників і громадську освіту користувачів.

22. Результати дослідження містять зокрема, рекомендації на міжнародному рівні щодо розробки універсального міжнародного акту (конвенції) для врегулювання транскордонності інтернету, з метою гармонізації захисту прав інтелектуальної власності; типового закону про захист цифрової інтелектуальної власності, що враховує особливості «цифрових» об'єктів; уніфікованих правил протидії кіберправопорушенням для попередження і реагування на інциденти в сфері інтелектуальної власності.

23. На основі порівняльного аналізу законодавства запропоновано такі рекомендації для удосконалення національного правового забезпечення в сфері інтелектуальної власності в кіберпросторі: прийняти Інформаційний кодекс України, який включатиме Загальну частину з визначенням правового статусу інформаційних ресурсів, прав і обов'язків інформаційних суб'єктів, а також Особливу частину, присвячену правовому регулюванню інтелектуальної власності в інформаційно-комунікаційних мережах; за неможливості ухвалення кодексу – доповнити чинні нормативно-правові акти положеннями щодо статусу інформаційних ресурсів, прав й обов'язків інформаційних суб'єктів та інформаційного забезпечення державних органів. Рекомендовано також внести зміни в Закон України про авторське право і суміжні права 2022 р. шляхом визначення терміну «цифрова інтелектуальна власність» у Статті 1; відновлення терміну «виключне право»; включення до кола суб'єктів авторського права осіб, що володіють майновими правами; надання роз'яснення терміну «близькі знайомі сім'ї»;

удосконалення Статті 12 щодо невичерпності переліку способів використання творів; з метою забезпечення освітнього процесу викласти п. 2 ч. 2 Статті 22 у такій редакції: «...відтворення в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно оприлюднених статей та інших невеликих за обсягом творів, художніх творів, а також уривків з письмових творів як ілюстрацій для дистанційного навчання...» та додати видавництва до переліку суб'єктів вільного відтворення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Filinovich V. Domain Name as a Means of Individualization of Participants in Civil Turnover of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. 2020. Vol. 24. Issue 3. P. 180–211.

2. Sopilko I., Filinovich V., Pankova L. O., Obshalov S.V., Chaplynskyi K. O. Protection of Intellectual Property Rights from Cyber Threats in the Global Information Environment. *Novum Jus*. 2023. Vol. 17(1). P. 237–258. <https://doi.org/10.14718/NovumJus.2023.17.1.10>

3. Sopilko I., Filinovich V., Prudnykova O. V., Krupnova A., Smetanina N. Ensuring the functioning of cyberspace in Ukraine: Legal and technical aspects. *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*. 2024. Vol. 5, no. 3. P. e24055. <https://doi.org/10.51798/sijis.v5i3.787>

Статті у зарубіжних фахових виданнях:

1. Filinovich V. Conceptual Grounds for Development of Effective Legal Enforcement of Intellectual Property Rights in Cyberspace. *Journal of International Legal Communication*. 2024. Vol. 13, № 2. P. 74–843. URL: <https://doi.org/10.32612/uw.27201643.2024.13.2. PP.74–84>

Розділи в монографіях:

1. Filinovich V. Cybersecurity guarantees as a factor of state information security. *Problems of implementation of state policy in the field of information security of Ukraine: Collective monograph*. Accent Graphics Communications & Publishing. Ottawa, 2020. С. 144–156.

2. Філінович В. В. Проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян в сфері кіберзлочинів. *Проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян* : колект. монографія. НАУ. Київ, 2021. С. 116–126.

3. Sopilko I., Filinovich V. Development of the Internet trust Environment as an Important Element for Cybersecurity. *University law science and education in the challenges of our time* : Collective monograph. Warszawa, 2021. С. 291–30.

4. Філінович В.В. Права інтелектуальної власності у кібернетичному просторі як неосновоположні, але важливі права людини. *Гарантії прав людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України*: монографія / Юринець Ю.Л., Токарева К.С., Філінович В.В. та ін. - Чернівці: Технодрук. 2023. С. 166-177.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Філінович В. В. Передання прав на доменне ім'я та його трансфер до іншого реєстратора. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 34. С. 62–64.
2. Філінович В. В. Сутність інтернаціоналізованих доменних імен та їх правове регулювання. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2019. № 3. С. 99-101.
3. Filinovych V. V. Website regulatory laws of the USA. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. № 3 (52). С. 115–121.
4. Філінович В. В., Новгородська І.М. Захист прав власників доменних імен. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2019. № 5. С. 136–138.
5. Filinovych V. V. Legal status of domain names in the legislation of Ukraine and doctrinal sources. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 2 (55). С. 144–150.
6. Filinovych V. Problems of Human Rights Violations Caused by Cybercrimes and Ways to Overcome Them. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 3 (56). С. 143–148.
7. Філінович В. В. Кібербезпека та інтернет речей: правовий аспект. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 4 (57). С. 122–127.
8. Voronova O., V. Filinovych. The Role of the Web-based Distance Learning Environment in the Education of Future Lawyers. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 4 (57). С. 188–193.
9. Филинович В. В. Киберсталкинг: проблемы правовой защиты. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 1 (58). С. 135-141.
10. Філінович В. В. Кібербезпека та загрози авіаційній сфері: правовий аспект. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 3 (60). С. 38–44. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.60.15950>
11. Filinovych V. Violation of copyright and related rights on the internet: how to protect yourself and your creation. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. №4 (61). С. 144–150. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.61.16362>
12. Filinovych V., Sukhanov O. Domain name in the system of objects of intellectual property rights. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. № 3 (64). С. 146–152. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16884>
13. Filinovych V. V. Genesis of the legal regulation of the functioning of intellectual property in cyberspace. *Наукові праці Національного авіаційного*

університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2023. № 1 (66). С. 133–139.

14. Filinovich V. Effectiveness of legal enforcement of intellectual property rights in cyberspace. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2024. Т. 2, № 71. С. 154–160. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.71.18804>.

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Філінович В. В. GDPR та специфікація реєстраційних даних загальних доменів верхнього рівня. АЕРО-2018. Повітряне і космічне право: матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, м. Київ, Національний авіаційний університет, 22 листопада 2018 р. Том 2. – Тернопіль: Вектор. 2018. С. 21–23.

2. Філінович В. В. Система DAAR та моніторинг зловживань у галузі доменних імен. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі», (Київ, 1 березня 2019 р). 2019. Т. 2. С. 157–159.

3. Filinovich V. Violation of antitrust laws by UIA and well-known low-cost carriers. Тези доповідей XIV Міжнародної науково-технічної конференції «АВІА-2019», (Київ, 23-25 квітня 2019 року). С. 33.8–33.11.

4. Філінович В. В. Визначення поняття веб-сайт у національному законодавстві та правовій доктрині // Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р. Тернопіль: Вектор. 2020. С. 174–176.

5. Филинович В.В. Фотография и авторское право: роль объекта и его правовая защита. АЕРО-2020. Повітряне і космічне право: зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 листопада 2020 р. Київ, 2020. Том 2. С. 26–28.

6. Філінович В. В. Трестове середовище Інтернет як важливий елемент кібербезпеки. Матеріали ХІ Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасне право в епоху соціальних змін», (Київ, 26 лютого 2021 р). С. 157–159.

7. Filinovich V. V. Cybersecurity gaps as a problem of modern aviation: legal aspect. «АВІА-2021»: матеріали XV міжнар. науково-техн. конф., м. Київ, 20–22 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 31.1–31.4. URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/AVIA/AVIA2021/paper/view/7995/663>.

8. Filinovich V. How to overcome intellectual property infringements in cyberspace: Ukrainian experience. Book of Abstracts. International Conference: XXI century, new challenges and modern development tendencies of law, December 21–22, 2021. Baku State University. Baku, Azerbaijan, 2021. С. 196–197.

9. Filinovich V., Hu Z. Aviation and the Cybersecurity Threats. Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research (BAMBEL 2021) : Proceedings of the International Conference, Kyiv, 26–27 August 2021. Amsterdam, 2021. P. 120–126. URL: <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210826.021>.

10. Филинович В. В. Место киберпространства в информационной среде и правовое обеспечение их функционирования. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Права людини в епоху цифрових трансформацій», м. Київ, Національний авіаційний університет, 25 лютого 2022 р. Том 2. – Тернопіль: Вектор, 2022. С. 106–109.

11. Filinovych V. Correlation between human rights and intellectual property rights. III Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції» (м. Кропивницький, 23–24 червня 2022 року). – Кропивницький, 2022. С. 240–242. URL: https://www.klanau.kr.ua/images/docs/Modernizacia_vitchiznianoy_ppravovoy_systemy_23062022.pdf.

12. Filinovych V. V. The structure of intellectual property rights relations in cyberspace. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір», Національний авіаційний університет (Київ, 24 лютого 2023 р.). С. 553–556.

АНОТАЦІЯ

Філінович В. В. Забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі: світовий досвід та пропозиції для України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (08 – Право). – Національний авіаційний університет, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2024.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і наведено нове вирішення наукової проблеми розкриття сутності і змісту забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі на основі світового досвіду. Зміни в світі, викликані глобалізацією, призвели до переорієнтації економіки на інноваційну модель розвитку, де члени суспільства розробляють і використовують інноваційні активи, зокрема, у формі інтелектуальної власності, і в більшій мірі таке відбувається у кібернетичному просторі як четвертому вимірі людського буття (поруч із повітряним, земним та водним). Було обґрунтовано, що проблема забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кібернетичному просторі значно ускладнюється майже щоденною появою нових інтелектуальних активів, а законодавець не встигає реагувати на відповідні виклики. Додатково вказано на відсутність єдиної стратегії досягнення балансу між бажаннями споживачів цифрових інтелектуальних активів та правовласниками й транскордонність кіберпростору. Тому було обґрунтовано застосування комплексного підходу для вирішення зазначеної проблеми шляхом перегляду нормативно-правового регулювання, виокремлення та опрацювання доктринальних ідей та розробок представників академічних кіл, а також врахування думки інформаційної кіберспільноти.

Визначено, що «віртуальність» інтелектуальної власності не применшує її комерційну цінність як актива, а тому захист такого актива має забезпечуватися, зокрема, на основі основоположних засад - принципів, основними з яких зазначено

принципи права власності на інтелектуальну власність, примусового ліцензування, справедливої поведінки, балансу прав правовласника та громадськості, а також гармонізації як взаємної узгодженості та підпорядкування єдиній взаємно-відповідній системі нормативних інструментів та стандартів. Обґрунтовано важливість слідування останньому принципу як основі для досягнення правової одноманітності в усьому світі, що спонукатиме творців активізувати свою творчо-інноваційну діяльність.

Надано визначення поняттю реалізації права як реальному, закріпленому на практиці втіленню в життя формально-визначених правових розпоряджень шляхом правомірних дій (діяльності або бездіяльності) суб'єктів суспільно-правових відносин, метою чого є задоволення основних потреб громадян, суспільства та всієї держави в цілому на підставі засобів та методів, встановлених державою в особі своїх органів. Виділено три форми реалізації правових норм (виконання, дотримання, використання) та обґрунтовано важливість реалізації як ключового етапу процесу правового регулювання, що має особливу практичну значимість безпосередньо для сфери права інтелектуальної власності. Її основою визначено правомірну поведінку суб'єктів суспільних відносин, а також створення і впровадження належного правового забезпечення інноваційно-творчої діяльності. Доведено, що через правореалізацію здійснюються права і обов'язки учасників правовідносин, тому для пришвидшення вирішення спорів між ними такі спори мають здійснюватися шляхом залучення до правозастосовчого процесу спеціальних державних органів.

Визначено, що кіберпростір як інтерактивний домен із цифрових мереж в інформаційному середовищі є елементом, центральним сегментом системи інформаційного середовища (сфери) на рівні із традиційним інформаційним простором, у ньому сконцентровані глобальні потоки економічно-політичної природи та соціальних взаємин. На основі даного твердження обґрунтовано необхідність формування ефективного та стабільного українського інформаційного простору з метою сприяння встановленню та розвитку стійкого кіберпростору в Україні. Ключовими для виконання вказаного визначено посилення нормативно-правового забезпечення функціонування українського кіберпростору програмними та регулюючими документами та системою принципів, серед яких принципи поваги прав і свободи людини, відповідальності, усвідомленості, потрібного втручання, розумності.

Надано визначення термінам, що пов'язані із забезпеченням дотримання права інтелектуальної власності у кібернетичному просторі: оцифруванню (як процесу створення цифрової об'єктивної форми фізичних об'єктів), цифровізації (як забезпеченню або поліпшенню ділових та інших процесів шляхом використання цифрових технологій та діджиталізованої інформації), цифровій трансформації (як безпосередній трансформації бізнесу, що забезпечується діджиталізацією). Зазначено позитивні та негативні результати цифровізації як одного з головних елементів кіберпростору та надано рекомендації щодо подолання пов'язаних із нею проблем для можновладців, зокрема: сприяти

формуванню цифрової сумісності між країнами світу із обов'язковою розробкою та впровадженням набору глобальних правил з урахуванням їх економічних, політичних та культурних відмінностей; забезпечити цифровий розвиток нації з метою нівелювати цифровий розрив між різними соціальними групами; розробити та впровадити надійні технології для всіх громадян з одночасним зниженням рівня неефективності та витрат; створити та інтегрувати міжнародну платформу, яка використовуватиметься для вирішення проблем, спричинених негативним впливом цифрових технологій; створити фонд підтримки, кошти якого мають спрямовуватися на розвиток цифрової інфраструктури та цифровізацію в країні.

Структуру відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі визначено як симбіоз суб'єктів, що вступають у правовідносини з приводу інтелектуальної власності, і доцільного способу зв'язку між ними з основою на суб'єктивних юридичних правах та обов'язках по відношенню до певних соціальних благ чи інтересів у кіберпросторі. Елементами структури означено осуб'єктів, об'єкти правовідносин та зміст даних правовідносин. З метою виокремлення елементів структури відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності в кіберпросторі перелік традиційних об'єктів інтелектуальної власності доповнено інформацію, інформаційними системами, ресурсами, продуктами, інформаційно-телекомунікаційними технологіями, доменними іменами тощо. В якості суб'єктів таких відносин визначено творців об'єктів права інтелектуальної власності, власників відповідних прав, правонаступників та інших осіб, чия діяльність пов'язана із використанням, захистом результатів творчої-інноваційної діяльності, а також тих, хто вступає у такі відносини в процесі діяльності у кіберсередовищі та безпосередньо Інтернеті (таких віднесено до групи онлайн-посередників – провайдери, оператори зв'язку, реєстратори, інтернет-реєстри тощо).

Встановлено, що для України вирішальними етапом генезису став період з отримання незалежності та активної розробки власного законодавства, яке нині покращується з урахуванням сучасних тенденцій у кіберсвіті. Визначено коло проблемних питань правового регулювання відносин щодо дотримання права інтелектуальної власності у глобальних інформаційних та комп'ютерних мережах, серед яких: в галузі авторського права – онлайн-піратство, фреймінг, лінкінг; в сфері права промислової власності – питання захисту патентів та боротьби із незаконним використанням товарних знаків; в галузі специфічних об'єктів – кіберсквоттинг та тайпсквоттинг щодо доменних імен, сприяння вчиненню правопорушень при використанні технології штучного інтелекту.

На основі методу компаративістики зроблено порівняння правових засад регулювання відносин дотримання права інтелектуальної власності у кібернетичному просторі в країнах Європи, СНД та в США, на основі чого рекомендовано інкорпорацію дієвих положень зарубіжних законодавств та гармонізацію національного, запозичення європейської моделі превентивного захисту прав правовласників, прийняття одноманітного регіонального закону щодо відносин інтелектуальної власності в кіберсередовищі.

Визначено перелік міжнародних та регіональних суб'єктів галузі інтелектуальної власності у кіберпросторі, серед яких ВОІВ, ICANN, Товариство Інтернету, що прагнуть до формування єдиних регулятивних підходів та протидії правопорушенням у досліджуваній сфері. Обґрунтовано застосування Політики вирішення доменних суперечок ICANN при вирішенні таких суперечок через її легкість та дешевизну. Рекомендовано розробити стратегії створення збалансованого зв'язку між інтернет-платформами та режимами інтелектуальної власності із введенням на глобальному рівні мінімальних уніфікованих стандартів у відповідній галузі.

Доведено, що євроінтеграційний вектор розвитку України зумовив зміни в національне законодавство, зокрема, на прикладі нового закону про авторське право і суміжні права 2022 року. Визначено його переваги та недоліки, а також перешкоди на шляху ефективного правового забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі в різних країнах світу, серед яких: неспроможність нормотворців вчасно реагувати на тренди цифрових трансформацій, недостатність ефективності заходів кібербезпеки, неможливість забезпечити надійний транскордонний захист таких прав, неврегульованість правового забезпечення великих обсягів даних, порушенням їх конфіденційності.

На основі аналізу практик країн світу у галузі забезпечення дотримання права інтелектуальної власності у кіберпросторі, доведено необхідність застосування багатогранного підходу, що передбачає правові, технологічні й соціальні рішення і взаємодію, серед яких: розробка стратегії інтелектуальної власності, впровадження механізму балансування вигод при розподілі прибутку, розробка законодавства на основі загальноприйнятих юридичних практик, нормативне врегулювання питання захисту об'єктів цифрового мистецтва та криптомистецтва, спрощення судових процедур.

Обґрунтовано на міжнародному рівні розробку універсального міжнародно-правового акту для врегулювання проблеми транскордонності Інтернету і досягнення глобальної правової одноманітності, типового (модельного) закону про захист цифрової інтелектуальної власності та уніфікованих правил з протидії кіберправопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Інтернеті та інших глобальних інформаційно-комунікаційних мережах. До такого правотворчого процесу рекомендовано залучити фахівців з права та технічних спеціалістів, міжнародних та регіональних суб'єктів галузі інтелектуальної власності у кіберпросторі та органи забезпечення міжнародного правопорядку.

Запропоновано практичні рекомендації щодо імплементації позитивного зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство, зокрема, в частині прийняття Інформаційного Кодексу України або, за неможливості зазначеного - доповнення діючих нормативно-правових актів, що регулюють інформаційну сферу і безпосередньо кіберпростір, положеннями про права і обов'язків інформаційних суб'єктів, про інформаційне забезпечення органів державної влади, а також визначенням правового статусу інформаційних ресурсів з урахуванням права власності, рівнів захисту, доступу до інформації та визначенням суб'єктів

правопорушення щодо інтелектуальної власності у кібердоміні, з метою чіткого розуміння щодо визначення відповідних осіб. Також обґрунтовано внесення змін до Закону України про авторське право і суміжні права 2022 р. як з метою забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів правовласників, так і задля забезпечення освітнього процесу.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, кіберпростір, інформаційне законодавство, інформаційне право, інтелектуальна власність, авторське право, право промислової власності, інтернет-право, цифровий простір, цифрове середовище, дотримання прав інтелектуальної власності.

ABSTRACT

Filinovych V. V. Ensuring compliance with intellectual property law in cyberspace: global experience and suggestions for Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Juridical Sciences in the specialty 12.00.07 “Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law” (08 – Law) – National Aviation University. – Kyiv, 2024.

The dissertation carries out a theoretical generalization and provides a new solution to the scientific problem of revealing the essence and content of ensuring compliance with intellectual property rights in cyberspace based on world experience. Changes in the world caused by globalization have led to a reorientation of the economy towards an innovative development model, where members of society create and use innovative assets, in particular in the form of intellectual property, and to a greater extent this happens in cyberspace as the fourth dimension of human existence (along with air, ground and water). It was substantiated that the problem of enforcing intellectual property law in cyberspace is significantly aggravated by the almost daily emergence of new intellectual assets, and the legislator is often late with responding to the relevant challenges. Further, the lack of a unified strategy for achieving a balance between the wants of consumers of digital intellectual assets and copyright holders and the trans-border nature of cyberspace are indicated. Therefore, it was justified to use an integrated approach to solve this issue by revising the legal regulation, highlighting and developing doctrinal ideas and developments of representatives of academic circles, as well as taking into account the opinions of the information cyber community.

It has been determined that the “virtuality” of intellectual property does not diminish its commercial value as an asset, therefore the protection of such an asset must be ensured, in particular, based on fundamental principles, the main of which are the principles of ownership of intellectual property, compulsory licensing, fair conduct, balance of rights of the copyright holder and the public, as well as harmonization as mutual consistency and subordination to a single mutually corresponding system of regulatory instruments and standards. The importance of following the last principle as the basis for achieving legal uniformity throughout the world is substantiated, this will encourage creators to intensify their creative and innovative activities.

A definition is given to the concept of implementation (realization) of law as a real, practical implementation of formally defined legal regulations through lawful activities

(actions or inactions) of subjects of social and legal relations, the purpose of which is to satisfy the basic needs of citizens, society and the entire state as a whole based on means and methods established by the state through its bodies. Three forms of implementation of legal norms are identified (execution, compliance, use) and the importance of implementation is substantiated as a key stage in the process of legal regulation, which has particular practical significance directly in the field of intellectual property law. Its basis is determined by the lawful behavior of subjects of public relations, as well as the creation and implementation of appropriate legal support for innovative and creative activities. It has been proven that through legal implementation the rights and obligations of participants in legal relations are exercised, therefore, to speed up the resolution of disputes between them, such disputes should be carried out by involving special government bodies in the law enforcement process.

It has been determined that cyberspace as an interactive domain of digital networks in the information environment is an element, a central segment of the system of information environment (sphere) together with the traditional information space; global flows of economic-political nature and social relationships are concentrated in it. Based on this statement, the need to form an effective and stable Ukrainian information space is substantiated to facilitate the establishment and development of a sustainable cyberspace in Ukraine. The key to achieving this is the strengthening of legal support for the functioning of Ukrainian cyberspace through program and regulatory documents and a system of principles, including the principles of respect for human rights and freedoms, responsibility, awareness, necessary intervention, and reasonableness.

Definitions are given to terms related to ensuring compliance with intellectual property law in cyberspace: digitization (as the process of creating a digital objective form of physical objects), digitalization (as ensuring or improving business and other processes through the use of digital technologies and digitalized information), digital transformation (as a direct transformation of business, which is ensured by digitalization). The positive and negative results of digitalization as one of the central elements of cyberspace are indicated and recommendations are given to overcome the problems associated with it for the authorities, in particular: to promote the formation of digital compatibility between countries of the world with the mandatory development and implementation of a set of global rules, taking into account their economic, political and cultural differences; ensure the digital development of the nation to bridge the digital gap between different social groups; develop and implement reliable technologies for all citizens while reducing inefficiencies and costs; create and integrate an international platform that will be used to solve problems caused by the negative impact of digital technologies; create a support fund, the budgets of which should be directed to the development of digital infrastructure and digitalization in the country.

The structure of relations for compliance with intellectual property law in cyberspace is defined as a symbiosis of subjects entering into legal relations regarding intellectual property, and an appropriate way of connecting them with a basis on subjective legal rights and obligations concerning certain social benefits and interests in cyberspace. The elements of such a structure indicate the subjects, objects of legal

relations and the content of such legal relations. To highlight the elements of the structure of relations of compliance with intellectual property law specifically in cyberspace, the list of traditional intellectual property objects was supplemented with information, information systems, resources, products, information and telecommunication technologies, domain names, and the like. The subjects of such relations are the creators of objects of intellectual property law, owners of relevant rights, successors and other persons whose activities are related to the use and protection of the results of creative and innovative activities, as well as those entering into such relations in the process of activities in the cyber environment and directly on the Internet (the last are classified as online intermediaries – providers, telecom operators, registrars, Internet registries, and the like).

It is proved that for Ukraine, the decisive stage of its genesis was the period of gaining independence and active development of its legislation, which is now being revised and improved taking into account modern trends in the cyber world. A range of problematic issues of legal regulation of relations of compliance with intellectual property law in global information and computer networks has been identified, including: in the field of copyright – online piracy, framing, linking; in the field of industrial property law – issues of protecting patents and combating the illegal use of trademarks; in the field of specific objects – cybersquatting and typosquatting on domain names, facilitating the commission of offenses in connection with the use of artificial intelligence technology. The understanding of intellectual property as a component of the intangible assets of an enterprise, violations of which result in material and reputational losses, is noted.

Based on the method of comparative studies, a comparison of the legal framework for regulating relations of compliance with intellectual property law in cyberspace in the countries of Europe, the CIS, and the USA was made; based on the mentioned it was recommended to incorporate effective provisions of foreign legislation and harmonize national legislation, to borrow the European model of preventive protection of the rights of copyright holders, and to adopt of a uniform regional law on intellectual property relations in the cyber environment.

A list of international and regional actors of the intellectual property in cyberspace sphere was identified, including WIPO, ICANN, and the Internet Society, which strive to form common regulatory approaches and combat offenses in the area under study. The use of the ICANN Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy in resolving such disputes is justified because of its ease and low cost. It is recommended to develop a strategy to create a balanced relationship between Internet platforms and intellectual property regimes, with the introduction of minimal unified standards in the relevant sphere at the global level.

It was proven that the European integration vector of Ukraine's development has led to changes in national legislation, in particular, using the example of the new law on copyright and related rights of 2022. Its advantages and disadvantages are identified, as well as obstacles to ensuring effective compliance with intellectual property law in cyberspace in different countries of the world, including: the inability of rule-makers to respond in a timely manner to digital transformation trends, the insufficient effectiveness

of cybersecurity measures, and the inability to provide reliable cross-border protection, the unsettledness of legal support for large volumes of data, violation of their confidentiality.

Based on an analysis of the best practices of countries around the world in the field of ensuring compliance with the intellectual property law in cyberspace, the need for a multifaceted approach has been proven, providing for legal, technological and social solutions and interaction, including: development an intellectual property strategy for the next decade, introducing a mechanism for balancing benefits during the distribution of profits, development of legislation based on generally accepted legal practices, regulatory settlement of the issue of protecting objects of digital art and crypto art, simplification of judicial procedures.

It is justified to develop at the international level a universal international legal act to resolve the problem of transboundary of the Internet and achieve global legal uniformity, a model law on the protection of digital intellectual property and unified rules for combating cyber-offenses in the field of intellectual property on the Internet and other global information communication networks. It is recommended to involve legal and technical experts, international and regional intellectual property subjects in cyberspace, and international law enforcement agencies in such a law-making process.

Practical recommendations are suggested for the implementation of positive foreign experience in domestic legislation, in particular, in terms of the adoption of the Information Code of Ukraine or, if this is not possible, the amendment of existing regulations governing the information sphere and cyberspace itself, with provisions on the rights and responsibilities of subjects, information support for public authorities, as well as determining the legal status of information resources, taking into account ownership, levels of protection, access to information and identifying subjects of intellectual property offenses in the cyber domain in order to clearly understand the definition of the relevant persons. It is also justified to introduce amendments to the Law of Ukraine on Copyright and Related Rights of 2022, both in order to ensure effective protection of the rights and legitimate interests of copyright holders, and to ensure the educational process.

Keywords: intellectual property law, cyberspace, information legislation, information law, intellectual property, copyright, industrial property law, Internet law, digital space, digital environment, compliance with intellectual property rights.

Підп. до друку 18.12.2024. Формат 60x84/8. Папір офс.
Опер. друк. Ум. друк. арк. 2,32. Обл.-вид. арк. 2,5.
Тираж 25 пр. Замовлення № 191-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03058. Київ – 58, проспект Любомира Гузара, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 7604 від 15.02.2022